

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O'RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI

AL-XORAZMIY NOMIDAGI URGANCH DAVLAT UNIVERSITETI

"MILLIY G'OYA, MA'NAVIYAT ASOSLARI VA HUQUQ TA'LIMI"

202-guruh talabasi Jumaniyozova Shirinning
"Ma'naviyatshunoslik" fanidan

KURS ISHI

TAQDIMOTI

Mavzu: Alisher Navoiy asarlarida ma'naviyat masalasi

Kurs ishi raxbari:

Sheripov U.

REJA:.

- I. Kirish
- II Asosiy qism
 - 1. Alisher Navoiyning umr yo'li
 - 2. Alisher Navoiyning yaratgan buyuk adabiyotchilik durdonalari
 - 3. Alisher Navoiy asarlarida ma'naviyat masalalaini talqin qilinishi
- III. Xulosa
- IV. Adabiyotlar

KIRISH

Bugungi kunda hukumatimiz o'tmish merosimizga katta hurmat bilan munosabatda bo'lmoqda. Ko'plab san'atkorlarimiz xalqimizga qaytarilmoqda. Asarlari tadqiq etilmoqda. Bugungi kun nuqtai nazaridan o'rganilmoqda. Alisher Navoiy merosiga bo'lgan munosabat yana ham kuchaydi. Prezidentimiz I.A.Karimov O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining 11 chaqiriq 1-sessiyasi 2-yig'ilishida Navoiyni yana ham kengroq o'rganishni, uning asarlarini xalqimizga sodda va tushunarli tarzda etkazish zarurligini uqtirdilar. Haqiqatan ham, Navoiy shaxsiyati, asarlarining yoshlarimizni ma'naviy etuk, har jihatdan mukammal qilib tarbiyalashdagi o'rnini benihoyadir.

- Karimov I. A. "Ozod va Obod Vatan, erkin va farovon hayot pirovard maqsadimiz.", Toshkent, "O'zbekiston", 2000-yil. 302-bet.

○ Mavzuning dolzarbligi

- O'z kasbini yaxshi egallagan chuqur bilimli, mutaxassis kadrlar tayyorlash va ularning zamonaviy bilimlar asosida ta'lim olishi mustaqil davlatimiz oldida turgan dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi. Chunki mamlakatning iqtisodiy taraqqiyot omillari, ijtimoiy-siyosiy va huquqiy sohalardagi islohotlarning jadallashuvi umuman bozor munosabatlarini yanada rivojlantirish ko'p jihatdan yuksak malakali, ma'naviy-axloqiy pok kadrlarga bog'liq. Milliy go'ya Ma'naviyat asoslari va Huquq ta'limi tizimida buyuk bobokalonimiz, so'z mulkning sultoni, Alisher Navoiyning boy adabiy merosini o'rganishu yaratgan adabiyot durdonalari va ularda yoritilgan ma'naviyat masalalari mavzusi muhim o'rin tutadi, chunki bu fazilatlarlar xalqimizning asrlar davomida sayqal topib kelayotgan milliy ma'naviy qadriyatlaridir.

O'RGANILGANLIK DARAJASI

- Mavzu bo'yicha qadimdan va bugungi kunda ham ko'plab asarlar ilmiy qo'llanmalar yozilgan va ilmiy tadqiqotlar olib borilgan va boshqa ma'lumotlar to'plangan. Sobiq Sovet davrida bu mavzu ta'qiqlab qo'yilgan bo'lsada yurtimiz siyosiy mustaqillikni qo'lga kiritgandan so'ng davlat siyosati darajasiga ko'tarilgan. Jumladan Mamlakatimizda bu mavzuning o'rganilishini takomillashtirishda va o'quv adabiyotlarini yozishda olimlaridan Prezidentimiz I.A. Karimov, Imomnazarov, F. Sulaymonova asarlari va bir qator Navoiyshunos olimlar asarlari metodologik manba bo'lib xizmat qiladi. Shu asosda mavzuni yoritishda diplom va ilmiy ishlardan foydalanilgan. Undan tashqari axborot, gazeta, jurnallar va internet materillaridan foydalanilgan.

O'RGANISHDAN MAQSAD.

- Ma'lumki insoniyat o'zining qadimgi tarixiga xamma vaqt qiziqish bilan qaraydi. Bu davrni biz qadimgi davr deb ataymiz. Bu davrda yashagan xalqlar o'z tili madaniyatiga ega bo'lgan Mavzuni o'rganishdan maqsad ushbu mavzuda o'zbek xalqining qadimgi va o'rta asrlardagi madaniyati, ma'naviyati, milliy fazilatlari, urf odatlari an'analari va asrlar davomida qon-qoniga singib ketgan turmush tarzi, ma'naviyati masalalari va ularning qay darajada madaniyatli ekanligini o'rganish zarurati dolzarb mavzu hisoblanadi. Navoiy ham bunga alohida e'tibor qaratgan. Prezidentimiz ta'rifiga ko'ra tarixni bilmasdan turib esa o'zlikni anglash mumkin emasligini tushunish va tushuntirish lozim.

- Alisher Navoiy (taxalluslari; asl ismi Nizomiddin Mir Alisher) (1441.9.2. — Hirot — 1501.3.1) — buyuk o'zbek shoiri, mutafakkir, davlat arbobi.

Alisher Navoiyning ota tomondan bobosya Amir Temurning Umar Shayx ismli o'g'li bilan ko'kaldosh (emikdosh) bo'lib, keyinchalik Umar Shayx va Shohruxning xizmatida bo'lgan. Otasi G'iyosiddin Bahodir esa Abulqosim Boburning yaqinlaridan; mamlakatni idora etishda ishtirok etgan. Onasi (ismi noma'lum) Kobul amirzodalaridan Shayx Abusaid Changning qizi. Alisher Navoiyning bolaligi Shohrux hukmronligining so'nggi yillariga to'g'ri kelgan.

- U temuriyzodalar, xususan bo'lajak podshoh Husayn Boyqaro bilan birga tarbiyalangan. 4 yoshida maktabga borib, tez savod chiqarib, turkiy va forsiy tildagi she'rlarni o'qib, yod ola boshlagan. O'zbek tili bilan bir qatorda forsiy tilni ham mukammal egallagan. 1447 yil 12 martda mamlakat podshohi Shohrux vafot etgach, taxtga da'vogarlar orasida o'zaro kurash boshlanadi. Urush-janjallar ko'p kishilarni Xurosondan turli tomonga ko'chib ketishga majbur etdi. Alisher Navoiylar oilasi o'z tinchligini ko'zlab, Iroqqa ko'chishdi (1449).

- Taf shahrida Alisher mashhur «Zafarnoma» tarixiy asari muallifi, shoir Sharafiddin Ali Yazdiy bilan uchrashadi. Bu uchrashuv bolada yorqin taassurot qoldiradi. Gʻiyosiddin Bahodir oilasi Hirotga, qariyb ikki yil muddat oʻtgach, qaytadi. Abulqosim Bobur Gʻiyosiddin Bahodirni Sabzavor shahriga hokim qilib tayinladi. Alisher Navoiy Hirotida qolib oʻqishni davom ettirdi. Alisher Navoiy sheʼriyatga gʻoyat qiziqdi, Sharq adabiyotini qunt bilan oʻrgandi. Oila muhiti bolaligidayoq unda adabiyotga zoʻr havas tugʻdirgan edi. Togʻalari Mirsaid — Kobuliy, Muhammad Ali — Gʻaribiy yetuk shoir edilar. Alisher Navoiylar uyida shoirlar tez-tez toʻplanishib, mushoira qilishar, adabiyot va sanʼat haqida suhbatlashar edilar.

- Alisher Navoiy 10—12 yoshlaridan she'r yoza boshlagan. Tarixchi Xondamirning yozishicha, yosh Alisher Navoiyning iste'dodidan mamnun bo'lgan mavlono Lutfiy, uning:
- Orazin yopqoch, ko'zumdan sochilur har lahza yosh,
Bo'ylakim, paydo bo'lur yulduz, nihon bo'lg'ach quyosh.
- matla'li g'azalini tinglab: «Agar muyassar bo'lsa edi, o'zimning o'n-o'n ikki ming forsiy va turkiy baytimni shu g'azalga almashtirardim...» degan. Alisher Navoiy 15 yoshida shoir sifatida keng tanilgan. She'rlarini turkiy (Navoiy taxallusi bilan) va forsiy (Foniy taxallusi bilan) tillarida yozgan.

- Alisher Navoiy 13—14 yoshlarida otasi hayotdan koʻz yumadi. Uni Abulqosim Bobur oʻz tarbiyasiga oladi, katta badiiy isteʼdodi uchun gʻoyat eʼzozlaydi. 1456 yil oktabrda mamlakat poytaxti Hirotidan Mashhadga koʻchiriladi, Abulqosim yosh Alisherni ham, oʻz xizmatida boʻlgan Husayn Boyqaroni ham Mashhadga olib ketadi. 1457 yilning bahorida toʻsatdan Abulqosim Bobur ham vafot etdi. Alisher Navoiy uchun bu, otasi vafotidan keyingi, ikkinchi ogʻir judolik boʻldi. U Mashhad madrasalaridan birida oʻqishini davom ettiradi. Doʻsti Husayn Boyqaro esa Marv va Chorjoʻy tomonlarga omad qidirib ketadi. Xurosonni temuriylarning yana bir vakili, Movarounnahr hukmdori Sulton Abu Said egalladi va poytaxtini Samarqanddan Hirotga koʻchiradi.

- Husayn Boyqaroning taxtni egallash yoʻlidagi birinchi raqibi — Abu Sayd edi. Alisher Navoiy oilasining xohish-ragʻbati Husayn tomonda boʻlib, bu avvalo ularning oilaviy yaqinliklari bilan izohlanardi; bundan yangi hukmdor ham yaxshi xabardor edi. Oʻrtadagi bu vaziyat Alisher Navoiy hayotini murakkablashtirgan. Alisher Navoiy Mashhadda oddiy bir mullavachcha sifatida yashadi. Shoirning bu davrdagi ijodida oʻz yurtini sogʻinib yozgan gʻazallari talaygina. Orada, xususan, yoz fasllarida Hirotga borib-kelib ham turgan. 1463 yilda esa u uzil-kesil Hirotga qaytdi. Biroq bu yerda ahvol oʻzgargan, shahar xarobaga aylangan edi. Xuroson poytaxtida Sulton Abu Said oʻz tartibini oʻrnatgan, muhim vazifalarga u bilan Movarounnahrda kelgan kishilar tayinlangan, Alisher Navoiy ga yaqin kishilar quvgʻin qilingan, Husayn Boyqaro bilan birga ketgan togʻalari — Mirsaid va Muhammad Ali urushda halok boʻlgan, yashash uchun biron joy topish muammo edi.

- Alisher Navoiyning o'sha kunlardagi ahvoli uning keyinchalik ustoz Sayyid Hasan Ardasherda Samarqanddan yozgan maktubidagi she'riy satrlarda nihoyatda ta'sirli va haqqoniy ifodalab berilgan. Bu vaqtda mamlakatda taniqli shoir bo'lib qolgan Alisher Navoiyni Abu Sayd ta'qib qilib, Hirotidan chiqarib yuboradi. Shoir Samarqandga ketishga majbur bo'ladi. Alisher Navoiy Samarqandda 1465 yildan 1469 yilning bahorigacha yashadi, Fazlulloh Abu Lays madrasasida o'qib, turli fanlarga oid bilimlarini yanada chuqurlashtirdi. Samarqandning ko'zga ko'ringan shoirlari — Shayxim Suhayliy, Mirzobek, Mavlono Xovariy, Mir Qarshiy, Harimi Qalandar, muammogo'y Uloyi Shoshiy, olim Mavlono Muhammad Olim va boshqa bilan hamsuhbat bo'ldi va do'stlashdi

- Buyuk insonparvar Alisher Navoiy o'rta asrdagi Uyg'onish davrining boshqa ulug' zotlari singari butun hayoti bilan haqiqiy inson qanday bo'lishi lozimligini ko'rsatdi. U o'z davridagi nohaqlikka, adolatsizlikka qarshi kurashdi, amaldorlarning o'z vazifalarini suiiste'mol qilishlarini va ta'magirliklarini fosh etdi, ojiz, muhtoj kishilarni o'z himoyasiga oldi. Sulton Husayn Boyqaro podshohlik qilgan, Alisher Navoiy hukumatda bosh vazir vazifasini egallagantshllarda hech bir mamlakatga qarshi bosqinchilik urushi olib borilmadi. Bosh vazir Alisher Navoiy madaniyat va san'atning chinakam homiysi sifatida taniladi. Uning faoliyatida ijtimoiy-siyosiy masalalarni to'g'ri hal etishga intilish, jamiyatdagi barcha ijtimoiy qatlamlarga, barcha qavmlarga bir xil munosabatda bo'lish, hech qaysi birini kamsitmaslik, hammaning manfaatiga barobar xizmat qiladigan jamoat binolarini qurishga alohida e'tibor berish oldingi uringa chiqa boshladi.

- Xondamirning qayd qilishicha, 80-yillar davomida Alisher Navoiy oʻz mablagʻlari hisobidan Hirotda va mamlakatning boshqa shaharlarida bir necha Madrasa, 40 ta rabot, 17 masjid, 10 xonaqoh, 9 hammom, 9 koʻprik, 20 ga yaqin hovuz qurgan yoki taʼmirlattirgan. Ular orasida Hirotdagi «Ixlosiya», «Nizomiya» madrasalari, «Xalosiya» xonaqohi, «Shifoia» tibgohi, Qurʼon tilovat qiluvchilarga moʻljallangan «Dorul-huffoz» binosi, Mar-vdagi «Xusraviya» madrasasi, Mashhaddagi «Dorul-huffoz» xayriya binosi va boshqa noyob meʼmorlik yodgorliklari bor. Bu davrda Hirotda adabiy hayot joʻsh urgan. Alisher Navoiy atrofida Shayxim Suhayliy, Xoja Osafiy, Binoiy kabi oʻnlab shoirlar, Hasan Noiy, Xoja Abdullo Marvoriy, Qulmuhummad Udiy, Shohquli Gʻijjakiy kabi oʻnlab sozandalar, Mirxond, Xondamir kabi tarixchilar, Sultonali Mashhadiy, Abdujamil Kotib, Xoja Hofiz Muhammad, Sultonali Koiniy, Muhammad Xandon, Mavlono Hijroniy kabi mashhur kotiblar, Behzod kabi musavvirlar qizgʻin ijodiy mehnat bilan band edilar.

- Hirotda, umuman Xuroson mul-kida ma'naviy hayotning baquvvat ustunlaridan Abdurahmon Jomiy bilan Alisher Navoiy o'rtasidagi ijodiy hamkorlik — ustoz-shogirdlik ko'p masalalarda hamfikrlilikka olib keldi. Alisher Navoiyning o'zbek tilidagi dastlabki yirik asarlaridan «Hiloliya» qasidasi Sulton Husayn Boyqaroga bag'ishlangan bo'lsa, forsiy tildagi birinchi yirik asari «Tuhfat ul-afkor» (1476) qasidasi Jomiyga bag'ishlangan edi. 1470-yillarning oxirlarida Alisher Navoiy o'zining o'zbek tilida yozgan she'rlaridan iborat ilk devoni — «Badoe' ul-bidoya» («Badiiylik ibtidosi»)ni tuzdi. Mazkur devonda 777 g'azal, 85 ruboiy, 52 muammo, 46 qit'a, 53 fard, 10 tuyuq, 10 lug'z, 3 mustazod, 5 muxammas, 3 tar-je'band, 2 musaddas bo'lib, bunday mukammal devonni tuzish Navoiygacha kamdan-kam o'zbek shoiriga nasib bo'lgan. Alisher Navoiy «Badoe' ul-bidoya» tuzilgandan keyingi davrda yozilgan o'zbekcha she'rlari asosida 1480 yillarning oxirida «Navodir un-nihoya» («Behad nodirliklar») devonini tuzdi.

- 1841 — 82 yillarda Alisher Navoiy «Chixl hadis» («Qirq hadis» yoki «Arbain») asarini yozadi. Bunda Muhammad paygʻambar(sav) ning qirq hadisi toʻrtlik bilan sheʼriy ifodalab berilgan.

Alisher Navoiy mansub adabiy hayotda sheʼriy janrlardan gʻazal, qasida, ayniqsa muammo yozishga qiziqish kuchli edi. Alisher Navoiy forsiy devoniga 373 muammo kiritgan. Shunday adabiy mayllar tufayli 1485 yil muammo yozish qoidolari haqida maxsus «Mufradot» asarini yaratdi.

Alisher Navoiyda oʻzbek tilida «Xamsa» — besh doston yaratish maqsadi yoshligidan boʻlgan. Bu maqsadini 1483—85 yillarda amalga oshirdi. Asar oʻzbek adabiyoti shuhratini olamga yoyib, jahon adabiyotining durdonalaridan biriga aylandi.

- «Xamsa»dan keyin Navoiy yana bir qancha asarlar yaratdi. 1485 yil uzining mashhur «Nazm ul-javohir» asarini yozdi, bunda birinchi xalifalardan boʻlmish Hazrat Alining 266 ta hik-matli gapi ruboyi tarona (toʻrt misrasi ham qofiyalangan) shaklida bayon etilgan. Oʻsha Davr kitobxonlari, shu jumladan, tarixchi Xondamir bu asarni gʻoyat yuksak baholagan. Alisher Navoiyning insonparvarlik faoliyati, ilgʻor qarashlari, uning obroʻ-eʻtibori xalq orasida tobora ortib borishi oʻz manfaatlarini koʻzlagan saroy aʼyonlari orasida norozilik tugʻdirdi. Ular shoir bilan podsho orasiga nifoq solishga urindilar. Natijada 1487 yilda Husayn Boyqaro Alisher Navoiyni vazifasidan boʻshatadi, bosh vazir vazifasini Muhammad Majdiddin egallaydi.

- Navoiy esa Astrobodga hokim qilib tayinlanadi. Navoiy hokimlik qilgan 2 yil davomida Astrobod shahri va viloyati obodonlashib, qo'shni davlatlar bilan yaxshi munosabatlar o'rnatiladi, savdo ishlari yo'lga qo'yiladi. Alisher Navoiy Astrobodda ham ko'p yangi she'rlar yozgan, Hirotidagi yor-do'stlariga maktublar yo'llab turgan. Uning Astroboddan Husayn Boyqaroning katta o'g'li Badiuzzamonta yozgan maktubini davlatni boshqarish haqidagi risola, deyish mumkin.

Alisher Navoiy doim Husayn Boyqaroni adolatli va ma'rifatli hukmdor qiyofasida ko'rish orzusi bilan yashadi. Astroboddan Husayn Boyqaroga va boshqa amaldorlarga yozgan maktublarida ularni insof va adolatga chaqirar, davlat idora usulida mustahkam tartib o'rnatish va ayrim islohotlar o'tkazishga undar edi. Lekin Alisher Navoiyning istaklari to'la amalga oshishi qiyin edi.

- Astrabodda Navoiy bilan Husayn Boyqaro munosabatlariga putur yetkazuvchi gaplar yuzaga kelgach, podshoh Alisher Navoiyning Hirotga qaytishiga ruxsat beradi. Husayn Boyqaro Navoiyga bir nechta yuksak lavozimlarni taklif qiladi. Alisher Navoiy rozi bo'lmagach, unga «Muqarrabi hazrati sultoni» («Sulton hazratlarining eng yaqin kishisi») degan rasmiy unvon beriladi. Bu bilan u davlatning hamma ishlariga aralasha olar va podshoh bilan ko'rishish imkoniga ham ega bo'lar edi. Binobarin, saroy amaldorlari, shu jumladan, Muhammad Majdiddin ham har bir muhim masalani ko'p vaqt u bilan kelishishga majbur edi

- Navoiy o'zbek tilida she'riyat nazariyasi, aniq-rog'i, aruz vazni qoidalari haqida «Mezon ul-avzon» («Vaznlar o'lchovi») ilmiy qo'llanmasini yaratdi. 1494 yilda turkiy tildagi maktublarini to'plab «Munshaot» («Maktublar») majmuasini tuzdi. 1495 yil Jomiyning «Nafahot ul-uns» asarini «Nasoyim ul-muhabbat» («Muhabbat shabadalari») nomi bilan tarjima qilib, uni qayta ishlab, turkiy mashoyixlar haqidagi yangi ma'lumotlar bilan boyitdi. Shu boisdan «Nasoyim ul-muhabbat»ga Alisher Navoiy ning mustaqil asari sifatida qarash mumkin. Alisher Navoiy 1491—92 yillardan boshlab turkiy tilda yozilgan hamma she'rlaridan yangi, yig'ma devon tuzishga kirishdi va bu ish 1498—99 yilda nihoyasiga yetdi.

- Devonning umumiy nomi «Xazoyin ul-maoniy» («Ma'nolar xazinasini») bo'lib, 4 qismdan iborat bo'lganligi uchun «Chor devon» deb ham atalgan. Devon shoirning butun hayoti davomida yozilgan she'rlarini qamrab olgan, ularda Alisher Navoiy ning barcha davrlaridagi kayfiyati, dunyoqarashi, orzu-umidlari ifodalab berilgan. Taxminan shu yillarda Alisher Navoiy forsiy she'rlaridan tashkil topgan «Devoni Foni» («Foni devoni»)ni, forsiy tildagi 2 qasidalar majmualarini tuzib, forsiy she'riyat taraqqiyotiga ham o'zining munosib hissasini qo'shdi. Xurosonda forsiyzabon xalqlar ko'pchilikni tashkil etganligi inobatga olinsa, Alisher Navoiyning bu tilda ham samarali ijod qilgani mamlakat ma'naviy ehtiyojini yaxshi his etganligini bildiradi.

- 1490 yillarning o'rtalariga kelib mamlakatda ijtimoiy-siyosiy tanglik kuchaya boshlaydi. Temuriylar xonadonida hukmdor o'g'illari o'rtasida yuzaga kelgan ziddiyatlar esa bu tanglikni yanada kuchaytiradi. Har bir shahzodaning o'z tarafdorlari bo'lib, ularni murosaga keltirish ko'p vaqt Alisher Navoiy zimmasiga tushar edi. Bosh vazir Nizomulmulk esa 1496—97 yillarda bu oilaviy mojarolarda bir tomonlama harakat qilib, Muzaffar Mirzonkt onasi — Xadicha begimga yon bosadi. Shu asosda Husayn Boyqaro bilan Astrobodda hokimlik qilayotgan Badiuzzamon o'rtasida harbiy to'qnashuv yuz berdi. Saroydagi fitna, jumladan, Nizomulmulkning qabihligi natijasida Badiuzzamonning o'g'li, Husayn Boyqaroning eng sevimli nabirasi, Navoiyning esa ixlos qo'ygan shogirdi Mo'min Mirzo fojiali o'ldiriladi. Bular hammasi Alisher Navoiy hayoti va kayfiyatiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

- Alisher Navoiyning she'riy dahosi 15-asr oxirlariga kelib yana jo'sh urdi. U 2 yil mobaynida 2 ta yirik asar — «Lison ut-tayr» («Qushlar tili») dostonini va «Muhokamat ul-lug'atayn» («Ikki til muhokamasi») nomli ilmiy asarini yaratdi. Alisher Navoiyning so'nggi buyuk asarlaridan yana biri nasriy pandnoma yusinida yozilgan «Mahbubul-qulub» («Qalblar sevgani»)dir. U Sharq adabiyoti tarixida Shayx Sa'diyning «Guliston», Kaykovusning «Qobusnoma», Nizomiy Aruzi Samarqandiyning «Chor maqola» kabi asarlari qatorida turadi. Bu asarida Alisher Navoiy o'zining hayot yo'lini, boshidan kechirgan turmush mashaqqatlarini yorqin tasvirlab bergan.

- Zotan o'zbek she'riyatida inson dardi va hasratlarini, o'z sevgilisiga talpinishlarini Navoiydan o'tkazib ifodalagan shoirni topish qiyin. Alisher Navoiy ning ishqiy mavzuda yozgan she'rlarining o'ziga xos xususiyatlaridan yana biri shundaki, ulardagi ko'p g'oya va timsollar, tasviriy detallar an'anaviy xarakterga ega. Shu bilan birga ishq va ishqiy obrazlar talqinida ham boshqa mumtoz ijodkorlar kabi Alisher Navoiy ramziylikka ko'p o'rin beradi. «Yor» — bu dunyo go'zaligina emas, uningcha, bu — butun borliqni yaratgan va hamma narsani harakatga keltirib turgan Alloh hamdir. Shoir o'zining tasavvufiy she'rlarida yorning qoshi, ko'zi, zulfi, sochi (va h.k.) deganda Allohning kuch-qudrati, mehri, oliy darajadagi go'zalliklarini ko'zda tutadi. Alisher Navoiyning barcha lirik janrlarga oid she'rlari yuksak mahorat bilan yozilgan bo'lib, inson manfaatlariga, uning e'tiqodini mustahkamlashga, ruhini sog'lomlashtirishga xizmat qiladi. Uning falsafiy, axloqiy mazmundagi hayot nafasi ufurib turgan har bir she'ri bu janrning o'lmas namunalaridir (yana q. «Xazoyin ul-maoiiy»).

- Ulug' shoir ijodining shoh asari «Xamsa» 5 dostonidan iborat. Bular «Hayrat ul-abror» («Yaxshilar hayrati»), «Farhod va Shirin», «Layli va Majnun», «Sab'ayi sayyor» («Yetti sayyora»), «Saddi Iskandariy» («Iskandar devo-ri») dostonlaridir. Fors adabiyotidagi xamsachilikka javob sifatida o'zbek tilida birinchi marotaba yaratilgan Alisher Navoiy «Xamsa»si bu tilning cheksiz imkoniyatlarini amalda isbot etdi. 52 ming misradan iborat bu beshlik 15-asr islom tafakkurining borliq va tabiat, inson va jamiyat, axloq va kamolot haqidagi o'ziga xos qomusi edi. Shoir voqealarni qadim Sharq tarixining Xusrav, Bahrom, Iskandar kabi nomlari afsonalar bilan chulg'angan shaxslar, Layli va Majnun kabi oshiqlar hayotidan oldi. Ularga yangi mazmun berdi, turkona ruh kiritdi. Davrning dardli masalalarini, avlodlarning orzu va armonlarini ko'tarib chiqdi

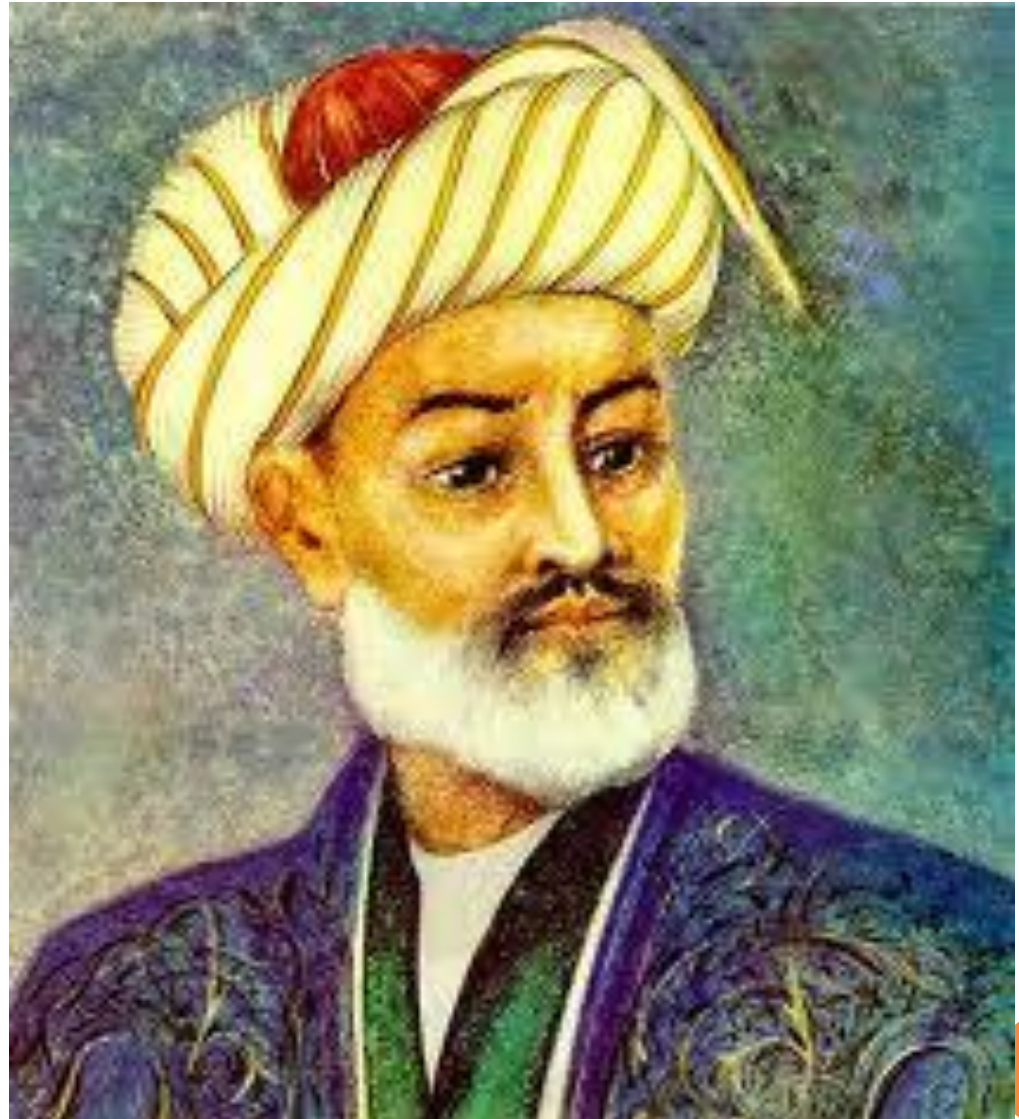
- Alisher Navoiyning katta adabiy va tarixiy ahamiyatga ega «Munshaot» asari uning turkiy tilda oʻz zamondoshlari — podshohlar va shahzodalar, ilm va adabiyot axdlari bilan olib borgan yozishmalari majmuidan iborat, maktub janrining mukammal namunalari sanaladi. Maktublarning miqdori turli qoʻlyozmalarda turlicha, bir-birini toʻldiradi. Alisher Navoiy oʻzining forsiy maktublarini ham yigʻib, «Munshaot» tuzgan. Biroq u bizgacha yetib kelmagan. Alisher Navoiyning eng muhim asarlaridan biri «Vaqfiya» boʻlib, bir qarashda, shoir va buyuk davlat arbobining oʻzi kurgan imoratlariga vaqfi, yaʼni rasmiy hujjatidek koʻrinsa ham, aslida unda Sulton Husayn Boyqaro davri davlat tizimi, Alisher Navoiyning bu davlatni boshqarishdagi oʻrni, uning tarjimai holi, ijtimoiy-siyosiy va axloqiy qarashlari katta bilimdonlik va aniqlik bilan yoritilgan.

- Alisher Navoiy asarlari o'nlab xalqlarning tillariga tarjima bo'lgan. Mac. «Majolis un-nafois» 16-asrdayoq fors tiliga Faxriy bin Sulton Muhammad Amiriy, Muhammad Qazviniiy va Shohali Abduali Nishopuriy tomonidan 3 marta tarjima qilingan. Alisher Navoiyning boshqa tillarga tarjima qilingan dastlabki badiiy asari «Sab'ai sayyor» bo'ldi. Xristofor Armaniyni 1557 yilda italyan tilida nashr etilgan «Sarandib shohi uch o'g'lonining ziyorati» asarida Alisher Navoiyning «Sab'ai sayyor» dostonidagi qoliplovchi hikoyasi — «Bahrom va Dilorom» hikoya qilinadi. Bu asar nemis, frantsuz va golland tillariga tarjima qilinib, 11 marta nashr etilgan.

XULOSA

- Buyuk mutafakkir tilshunos olim, zullisonayn ijodkor so'z mulkning sultoni bobokalonimiz Alisher Navoiy ma'naviyat masalasiga katta e'tibor qaratgan. Milliy g'oyamizning tarkibiy qismiga kiruvchi "komil inson" g'oyasini Farxod obrazida talqin qilib hamsashunoslikda ham tub burilish yasagan. Uning qahramoni Farxod yovuz dev, ajdarlar bilan kurashgan. Aslida ular inson kamolotining kushandasi bo'lgan nafs, ochko'zlik, tarbiyasizlik va savodsizlik edi. Alisher Navoiy chin ma'noda ma'naviyat, o'zbek xalqining kuychisi edi desak mubolag'a bo'lmaydi. Uning asarlaridagi ma'naviyat masalasini o'rganish, tatbiq etish dolzarb masalalardan bo'lib qoladi.

ILOVALAR

“MA’NAVIYAT VA JAMIYATNING YANGILANISHI”

Muallif: Sergeli tumani 300-sonli
ixtisoslashgan maktabining “Milliy g’oya va
ma’naviyat asoslari” fani o’qituvchisi
QURBONOVA MARHABO

Ўزбекистон Республикаси

Wednesday May 30

A D A B I Y O T L A R:

1. Karimov I. A. Biz kelajagimizni o'z qo'limiz bilan quramiz. T. 7. – T.: “O'zbekiston”, 1999.
2. Karimov I. A. “Ozod va Obod Vatan, erkin va farovon hayot pirovard maqsadimiz.”, Toshkent, “O'zbekiston”, 2000-yil.
3. Karimov I. A. “Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch”, T.: “Ma'naviyat”, 2008.
4. Azizxo'jaev A.A. Davlatchilik va ma'naviyat. -T.: «Sharq», 1997.
5. Azizxo'jaev A.A. Chin o'zbek ishi. -T.: «Akademiya», 2003.
6. Milliy istiqlol g'oyasi: asosiy tushuncha va tamoyillar. -T.: «O'zbekiston», 2001.
7. Ergashev I. Nabiev E., Komilov N. va boshqa. Milliy istiqlol g'oyasi: O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim bakalavriat bosqichi uchun darslik. -T.: Akademiya, 2005.
- Bekmurodov A.SH. Ma'naviy-ma'rifiy faoliyat: ustuvor masalalar va innovatsiyalar. - T.: TDIU, 2005.
9. Mustaqillik: izohli ilmiy-ommabop lug'at // Mualliflar: M.Abdullaeva va boshqalar. T.: Sharq, 2006.

Xulosa.

Birinchidan, Navoiy xarakteri, fe`l-atvori, mamlakat va xalq ishlariga munosabati, dushmanlariga bo`lgan muomalasi va boshqalar Oybekning «Navoiy» romanida chuqur yoritib berilgan. Uni o`qib chiqish har birimizning burchimizdir.

Ikkinchidan, umuman, Navoiyning o`rni, mavqei hamma davrda ham yuksakligicha qolaveradi. Bobur yozadi: «Alisherbek naziri yo`q kishi edi. Turkiy til bila to she`r aytibturlar, hech kim oncha ko`p va xo`b aytkon emas... Ahli fazl va ahli hunarga Alisherbekcha murabbiy va muqavviy ma`lum emaskim, hargiz paydo bo`lmish bo`lgay». Davlatshoh Samarqandiy esa, Navoiydek kishilarni insoniyat faqat bir necha yuz yilda bir marta ko`rishini gapiradi.

○ Uchinchidan, Navoiyning buyukligi nimada? Nima uchun unga qayta-qayta murojaat etamiz? Uning ulug'ligi ko'p va xo'p yozganligidami? Tafakkurining kengligidami? Yuksak amallarda ishlaganidami? Bu savollarning hammasi ham Navoiy buyukligining bir qirrasi. 200000 misra yozgan, 100000 misra yod biladigan, rang-barang janr va mavzularda asar yoza olgan shaxs ilohiy nurga erishgani shubhasiz.

○ Navoiy umrini xalq va yurtga bag'ishladi. U shoir, adabiyotshunos, donishmand, tarixchi, tilshunos, o'zbek adabiy tiliga asos solgan, ilm-fan homiysi, donishmand-qisqasi ulkan san'atkor.

Adabiyotlar ro'yxati

1. Alisher navoiy asarlarining mukammal to'plami. Toshkent.“Fan”. 1987.
2. N.Mallayev. O'zbek adabiyoti tarixi. 1-kitob. T., 1963.
3. Xondamir. Makorimul-axloq. T., 1967.
4. Zayniddin Vosifiy. Badoeul vaqoe`. T., 1979.
5. Navoiy zamondoshlari xotirasida. T., 2009.
6. I.Sulton. Navoiyning qalb daftari. 4 tomlik. 3-tom. T., 2011.
7. www.turklib.ru
8. www.ziyounet.uz
9. www.arxiv.uz
10. www.libraray.uz

